

ומביאה הגמרא את דברי הכתוב במשלי [כח
ת] "מרבחה הוננו בנשך ותרביית, לחונן דלים
יקבצנו", ודנה בביאורו:

מאי "לחונן דלים יקבצנו"?

אמר רב: כגון שבור מלכא, שהיה מלך פרס,
והיה מטיל מסים כבדים, והיה לוקח את
העושר שעשו המלוים בריבית, והיה חונן
בהם את הגויים העניים, שהם דלים
מהמצוות.

אמר רב נחמן, אמר לי הונא: לא נצרכא
פסוק זה **אלא** לומר שיש להתרחק מהריבית,
דאפילו רבית דעובד כוכבים, לא יקח אדם
מישראל, כי בסופו של דבר היא תרד
לטמיון

איתיביה רבא לרב נחמן מדברי הכתוב
המתיר במפורש להלוות לגוי בריבית, כי הא
כתיב **"לנכרי תשיך"**.

מאי "תשיך"? לאו, "תשיך", שהכתוב מצוה
את ישראל שהוא ינשוך את הגוי, בריבית
שיקח ממנו!

ומתוך רב נחמן: **לא** בכך דיבר הכתוב, אלא
בישראל הנאלץ ליטול הלואה בריבית מגוי,
ואני קורא בו, **תשיך** נשך מכספך לנכרי
עבור הלואה שטיטול ממנו.

ותמהה הגמרא: וכי יצוה הכתוב לתת נשך
לנכרי, וכי **לא סגי דלאו הכי**, האם אין אדם
מישראל יכול לוות מגוי שלא בריבית!?

ומתוצת הגמרא: כוונת הכתוב המצווה
ללוות מגוי בריבית, היא **לאפוקי אחיק, דלא**.

אמר זאת הכתוב בלשון ציווי, כדי ללמדנו
איסור לא להלוות לישראל אחיו בריבית.

אך תמהה הגמרא: הרי האיסור להלוות
בריבית **לאחיק, בהדיא כתב ביה "ולאחיק**
לא

תשיך"?

ומתוצת הגמרא: כונת הכתוב היא, **לעבור**
עליו בעשה ולא תעשה.

איתיביה לרב נחמן ממשנתנו:

דתניא: **ליון מהק, מעכור"ם, ומלוין אותם**
ברבית. וכן בגר תושב, שאינו יהודי, אלא
רק קיבל עליו לשמור את מצוות בני נח.

אמר רב חייא בריה דרב הונא: לא נצרכא,
לא התכוונה המשנה להתיר להלוות לגוי
בריבית בכל ענין, **אלא בכדי חייו**, כדי שיוכל
הישראל להתקיים, אבל מעבר לזה אסור,
כדי שלא יבוא לאיסור ריבית בישראל.

עא-א

רבינא אמר לתרץ: הכא, ההיתר במשנתנו,
בתלמודי חכמים עסקינן, טעמא מאי גזור
רבנן על ריבית של גוי, שמא ילמוד הישראל
ממעשיו. וכיון דתלמוד חכם הוא, לא ילמוד
ממעשיו

איכא דמתני לה להא דרב הונא, אחא דתני
רב יוסף [יש שהיו שונים את דברי רב הונא
האמורים לעיל, כפירוש על הברייתא דרב
יוסף]:

כתיב: **"אם כסף תלוה את עמי, את העני**

שתהא מכל וכל ברשות הישראל כדי להתחייב בבכורה.

עמך", ודורשת הברייתא:

לכך נאמר "את עמי" כדי ללמד: עמי [ישראל] וגוי שבאו ללות ממך, עמי קודם, מצוה להלוות לישראל קודם לגוי.

"את העני" לכך נאמר: עני ועשיר — שבאו ללוות — עני קודם.

ולכך נאמר "עמך" כדי ללמד: ענייך [קרוביך העניים שהם "עמך"] ועניי עירך, ענייך קודמיך.

וכן ללמד: עניי עירך — שהם יותר "עמך" — ועניי עיר אחרת, עניי עירך קודמיך.

ולפרש ברייתא זו בא רב הונא, דאמר מר בברייתא:

עמי וגוי עמי קודם, והרי קשה: פשיטא, ולמה הוצרכנו ללמודו מפסוק!?

ואמר רב נחמן, אמר לי הונא לפרש: לא נצרכא הברייתא ללמדנו אלא דאפילו לגוי בריבית ולישראל בחנם, צריך אתה להקדים להלוות את הישראל, ואף שבהלוואה לגוי יש לך ריוח של ריבית.

תניא אמר רבי יוסי:

בוא וראה סמיות עיניהם של מלוי בריבית

[עד כמה עורים הם]:

והרי כשאדם קורא לחבירו "רשע", הרי זה שכינהו כן, יורד עמו — עם זה שכינהו "רשע" — לחייו, מתקוטט עמו כאילו הכהו וכאילו בא להורגו — (1)

ואילו הם — מלוי בריבית — מביאיין עדים ולבלר [סופר] וקולמוס ודיו כדי לכתוב את השטר, וכותבין וחותמין בו: פלוני זה — המלוה — כפר באלהי ישראל שהרי הלוה את ישראל בריבית, והרי זה הרבה יותר מלקרותו "רשע" ואינם חוששים לזה.

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר:

כל מי שיש לו מעות, ומלוה אותם שלא בריבית, (2) עליו הכתוב אומר:

"כספו לא נתן בנשך, ושוחד על נקי לא לקח, עושה אלה (3) לא ימוט לעולם" —

הא למדת ממה שאמר הכתוב על המלוה שלא בריבית שהוא "לא ימוט", שכל המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין, שמכלל לאו — "עושה אלה לא ימוט" — אתה שומע הן.

ומקשינן: והא קא חזינן דלא מוזפי בריבית ובכל זאת קא מתמוטטין [והרי רואים אנו אנשים המלוים שלא בריבית, ומכל מקום מתמוטטין], ואילו הכתוב אומר עליהם "לא

גדול מנין לו זה.

2. ראה מהר"ם שי"ף.

3. ראה ברש"ש, שזה קאי על עוד כמה דברים הכתובים שם באותו פרק.

1. כתב רש"י אחר הפירוש שנתבאר בפנים: ואני שמעתי רשאי לירד לתוך אומנותו של חבירו ולמעט מזונותיו של חבירו, וקשה בעיני שיתירו חכמים לישראל להנקם ולגמול רעה, ועוד הוכיח רש"י לא כן; ובתוספות הביאו מתשובת הגאונים בשם רב צדוק גאון: יורד עמו לחייו: רשאי לשרוף שליש תבואתו; וכתבו על זה: ותימה

ימוט"?! (4)

אמר תירץ רבי אלעזר: הללו — המלוים שלא בריבית — מתמוטטין ושוב עולין, וכמאמר הכתוב "לא ימוט לעולם", דמשמע: אף אם ימוט לא תהא זו מוטת עולם, אלא מתמוטט ושוב עולה.

והללו — המלוים בריבית — מתמוטטין, ושוב אינן עולין.

עוד מביאה הגמרא ביאור בפסוק אחר השייך לענין האמור לעיל:

כתיב: "למה [ה'] תביט [ב] בוגדים [על] נבוכדנצר אמר כן; ו[ת]חריש כבלע רשע צדיק ממנו [ש]סימא נבוכדנצר את עיני צדיקו המלך":

אמר רב הונא:

צדיק ממנו [יותר צדיק מן הרשע] בולע הרשע, אבל צדיק גמור אינו בולע, שאף אם הוא מתמוטט חוזר ועולה.

תניא: רבי אומר:

גר צדק האמור בתורה לענין מכירה [של עבד, כדמפרש ואזיל], וגר תושב האמור

בתורה לענין ריבית, איני יודע מה הוא, כלומר, יש להקשות על שניהם, ומפרש לה הגמרא ואזיל.

ומפרשת הגמרא:

גר צדק האמור לענין מכירה שהוקשה לו לרבי, היינו:

שנינו בברייתא: בוא וראה כמה קשה אבקה של שביעית, אדם נושא ונותן בפירות שביעית, לסוף מוכר את מטלטליו, שנאמר "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו", וכתוב [בסמוך] "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך" דבר הנקנה מיד ליד ... לא באת לידו [כלומר, לא חזר בו] לסוף מוכר את עצמו, דכתיב [ויקרא כה לט]: "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך", ולא לך יימכר, כלומר, לא באת לידו עד שיימכר לא לך אלא לגר, שנאמר [פסוק מז]: "וכי תשיג יד גר ותושב עמך, ומך אחיך עמו, ונמכר לגר"; ולא לגר צדק, אלא אם לא באת לידו, יימכר אף לגר תושב, (5) שנאמר: "ונמכר לגר תושב עמך" —

וכתיב בהמשך הפסוק: "או לעקר משפחת גר", ומפרשת הברייתא: "משפחת גר" זה הגוי שהגר הוא ממשפחתו, כשהוא אומר "או לעקר משפחת גר" זה הנמכר להיות

השני: קושיית הגמרא היא אליבא דרבי עקיבא [מכות כד א] המפרש: עושה אחת מכל אלה לא ימוט.

5. קיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים, אבל אוכל הוא נבלות.

4. הקשו התוספות: והרי אפשר שהם עוברים על שאר הדברים הכתובים שם, ורק מי שאינו עושה את כל אלה הוא זה שלא ימוט?! ותירצו בשני אופנים:

האחד: אפילו צדיקים גמורים — שאינם עוברים על אחד מכל אלה — אף נכסיהם פעמים שמתמוטטין.

שמש לעבודת כוכבים עצמה, (6) וסופו שיימכר לכל אלו.

ומפרשת הגמרא מה הוקשה לו לרבי: דאמר מר בכרייתא:

"ולא לך אלא לגר, שנאמר לגר, ולא לגר [צדק] אלא לגר תושב"; והלוא תיקשי:

למימרא דגר צדק (7) קני עבד עברי [וכי גר יכול לקנות עבד עברי] עד שהכתוב אומר על אחיך שיימכר לגר! ? ורמינהי, והלוא תיקשי מברייתא ששינונו בה:

אין הגר צדק נקנה בעבד עברי, ואין אשה וגר צדק קונין עבד עברי, הרי שאין גר הצדק יכול לקנות את אחיך! ?

ואגב שהובאה הברייתא מפרשת הגמרא אותה:

גר לא נקנה בעבד עברי, כי נאמר "וכי ימוך

אחיך עמך ונמכר לך ... עד שנת היובל יעבוד עמך. ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל משפחתו" בעינינו, והא ליכא שהרי אין לגר משפחה, כי "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי" (8).

ואין אשה וגר קונין עבד עברי, הטעם הוא:

אשה לאו אורח ארעא [אין זה דרך ארץ וצניעות] כי הוא מתייחד עמה.

גר נמי שאינו קונה הוא משום דגמירי [הלכה למשה מסיני]: מאן דמיקני — קני, דלא מיקני לא קני [מי שנקנה בעצמו יכול לקנות, ומי שאינו נקנה בעצמו אין הוא קונה את אחרים], והגר היות ואינו נקנה בעבד עברי, אף הוא אינו קונה את אחרים —

ועל כל פנים למדנו: הגר אינו קונה עבד עברי, והאיך הכתוב אומר: "ונמכר לגר" ?

אמר תירץ רב נחמן בר יצחק: אינו קונה

6. פירשו התוספות בערכין ל ב: לפי שסופן של עבודות כוכבים ליעקר דריש הכי.

7. כתב המהר"ם ש"ף: "אבל גר תושב לא קשה ליה, אף שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים, ולא קרינן ביה "אל משפחתו תשובו" [ונמצא, שהוא אינו נקנה, וכיון שאינו נקנה אינו קונה], אפשר דינו כעבד כנעני"; וחידוש גדול הוא לומר שיהיה דין ישראל הנמכר לגר תושב כעבד כנעני! ?

ובפשוטו נראה, שלכך לא קשה לו מנמכר לגר תושב, משום שהוא גוי, וכוננת הכתוב שיימכר לו כמו שהוא נמכר לגוי, אבל גבי גר צדק שהוא ישראל, פשטות הענין משמע שהוא נמכר לו כדין עבד הנמכר לישראל.

ומה שכתב דבגר תושב לא קרינן ביה "ואל

משפחתו תשובו" לכאורה תמוה, שהרי בפשוטו מה דאמרינן דבגר לא קרינן ביה "ואיש אל משפחתו תשובו", היינו משום ד"גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", וכן נראה מלשון הרמב"ם [עבדים א ב]: "שנאמר ושב אל משפחתו, מי שיש לו משפחה", ואם כן בגר תושב הרי לא שמענו כן; ונראה מדברי המהר"ם ש"ף שהוא מפרש: היות ואינו נוהג כמשפחתו לכן לא מיקרי "ושב אל משפחתו", ולכן סובר המהר"ם ש"ף שאף גר תושב כיון שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים, אינו "שב אל משפחתו".

8. נתבאר על פי פשוטו וכלשון הרמב"ם [עבדים א ב] "מי שיש לו משפחה", וראה בהערה 7 בשם המהר"ם ש"ף.

העבדים.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף קונה האשה את העבדים, ואם כן נמצא, שהברייתא — האומרת: אין אשה קונה עבד עברי — אינה כרשב"ג?

ומשנין: אפילו תימא רבן שמעון בן גמליאל, ולא קשיא:

כאן — ששנינו: אין אשה וגר קונים — בעבד עברי; כאן — רשב"ג האומר: אף קונה את העבדים — בעבד כנעני.

ומפרשת הגמרא את טעם החילוק:

עבד עברי צניע לה, צנוע הוא בעיניה, וסומכת, שאם תזנה עמו לא יפרסם את הדברים, ולכן לא תקנה אותו האשה.

עבד כנעני פריץ לה, פרוץ הוא בעיניה, וחוששת שאם תפקיר לו את עצמה, ילך הוא ויפרסם את הדברים, ולכן תקנה אותו האשה לדעת רשב"ג.

ומקשה הגמרא על הסברא שאין אשה חשודה לזנות עם מי שיש חשש שיפרסם אותה:

ודינו בישראל [אינו קונה הגר את הישראל להיות בתורת עבד הנמכר לישראל], אבל קונה הגר את הישראל ודינו כגוי, כלומר, הנמכר לגר דינו כישאל הנמכר לגוי, אשר דינו שונים מעבד הנמכר לישראל, וכמבואר בברייתא בסמוך, ובאופן זה הוא שאמר הכתוב "ונמכר לגר".⁽⁹⁾

דתניא:

עבד עברי הנרצע [אחר שש שנים, ודינו לצאת ביוכל], והנמכר לגוי — וכן הנמכר לגר, וכפי שנתבאר — ומת האדון, אינו עובד לא את הבן של האדון ולא את הבת; מה שאין כן עבד הנמכר לישראל הרי זה עובד את הבן.⁽¹⁰⁾

לפני שהגמרא ממשיכה לפרש את דברי רבי בענין ריבית, מסיימת הגמרא לפרש את הברייתא שהובאה:

אמר מר ברייתא: ואין אשה וגר קונים עבד עברי:

שואלת הגמרא: האם נימא שברייתא זו היא דלא כרבן שמעון בן גמליאל; דתניא:

אשה קונה את השפחות כלומר, יכולה היא לקנות אשה כשפחה, ואינה קונה את

9. א. כתב הריטב"א: אין כוונת הגמרא שקושיא זו היתה קשה לרבי, ורב נחמן בר יצחק תירץ את קושייתו, ואילו רבי לא ידע את התירוצו "דהא לא אפשר", "אלא הכי פירושו: שלא נתיישב לי הטעם ההוא דאמרינן לקמן דקונה כגוי ואינו קונה כישראל, מה טעם הוא כך, או יקנה ישראל או לא יקנה כלל, ותלמודא רמי מתנייתא אהרדי ומשני להן לפרושי מאי דקשה ליה לרבי".

10. כתב הרש"ש: משמע דלשאר חילוקים שבין נמכר לישראל לנמכר לגוי הרי הנמכר לגר שוה לנמכר לישראל, והכסף משנה [עבדים ב [בן נתן טעם למקצתן, אך ליציאה בשש, צ"ע.

אלא הא דתני רב יוסף:

ארמלתא לא תרבי כלבא (11) וכן לא תשרי
בר כי רב באושפיזא [אלמנה לא תגדל כלב,
ואף לא תאכסן בביתה תלמיד ישיבה] משום
לזות שפתים של זנות.

ואם תאמר שאין אשה חשודה לזנות עם מי
שיש חשש שיפרסם אותה, תיקשי:

בשלמא בר כי רב, ניחא שלא תאכסן אותו
ומשום דצניע לה [צנוע הוא בעיניה, ואינה
חוששת שיפרסם], אלא כלבא למה לא
תגדל, והרי כיון דמסריך בה — מירתתא
[מאחר שאם תזנה עמו יסרך הוא אחריה,
מפחדת היא] שמא יתפרסם הדבר!?

אמרי בני הישיבה לתרץ:

כיון דכי שדיא ליה אומצא מסריך בתרה,
אמרי אינשי "משום אומצא שדיא ליה הוא
דמסריך" [היות ואף אם נותנת היא בשר
לכלב, הרי הוא נסרך אחריה, סומכת היא
שיאמרו האנשים "לכן נסרך הכלב אחריה,
כי נותנת היא לו בשר"].

וכאן שבה הגמרא לפרש את המשך דברי
רבי:

גר תושב האמור לענין ריבית מאי היא [מה
קושיא יש לו לרבי בענין זה]:

דכתיב "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך
והחזקת בו, גר ותושב וחי עמך. אל תקח
מאתו נשך ותרבית, ויראת מאלהיך, וחי

אחיך עמך", ומפורש איסור לקיחת ריבית
מגר תושב —

ורמינהי, כלומר, והוקשה לו לרבי ממשנתנו
ששנינו:

לווין מהן [מן הגויים] ומלווין אותן בריבית,
וכן בגר תושב, הרי מבואר שיותר ליקח
ריבית מגר תושב!?

אמר תירץ רב נחמן בר יצחק:

מי כתיב "אל תקח מאתם" דמשמע: לא
תקח נשך ותרבית מאחיך ומגר תושב
האמורים לעיל!?! והרי "מאתו" כתיב,
והיינו רק מישראל אחיך האמור למעלה הוא
שאסרה תורה ליקח נשך ותרבית, אבל מגר
תושב מותר ליקח נשך ותרבית. (12)

תנו רבנן:

כתיב "אל תקח מאתו [מישראל] נשך
ותרבית" ודרשינן: אבל אתה נעשה לו —
לישראל — ערב על הלואה בריבית שהוא
נוטל, ומפרש לה ואזיל.

ומקשינן עלה:

ערב למאן, מי הוא המלוה שהתירה
הברייתא לישראל להיות ערב לו על הלואה
שהוא נותן לישראל אחר!?

והרי אילימא שהתירה הברייתא לישראל
להיות ערב לישראל על הלואה בריבית
שהוא מלוה לישראל אחר, כך הרי אי אפשר

12. כתב הריטב"א [בד"ה גר צדק, הובאו
תחילת דבריו בהערה לעיל] כביאור דברי
הגמרא, שלרבי הוקשה לפרש את הפסוק שאינו

11. כתבו התוספות: משום לזות שפתים בעלמא
לפי שהולך אחריה, שלא נחשדו ישראל על
הזכור ועל הבהמה, וגם אין איסור להתייחד.